

Synestezie – k historii MM

Synaesthesia – spojené vnímání (termín z obl. psychologie vnímání); průběh a výsledek splynutí počitků a vjemů, které běžně náležejí jednotlivým smyslům. Nejčastěji se projevuje jako podráždění jednoho smyslu, které vyvolává stimulaci jiného smyslu.

Dnes je za *synestezii* označován jev, kdy slyšené nebo pouze představované tóny zprostředkovávají vjem barvy, nebo opačně, že s konkrétním odstínem barvy souvisí reálný akustický vjem tónu. Odhaduje se, že se tento fenomén dnes týká zhruba jednoho člověka ze 2000 osob. To, že si většina z nás *asociuje* jisté představy s vnímaným zvukem nelze nazvat synestezii.

Synesthesie – synonymní pojmy:

- Intermodální (intersenzorické) kategorie vnímání
- „jednota smyslů“ – Helmuth Plessner: *Die Einheit der Sinne*, Bonn 1923.
- Ursynästhesien (Prasynesthesie) – Albert Wellek: *Einführung in die Entwicklungspsychologie*, Leipzig 1926.

Aristotelés: **Peri psýché** (O duši):

Kn. II, kap. 6, 418:

Skupiny předmětů, které vnímáme se dělí na:

a) předměty, které jsou **každému smyslu vlastní**

- nelze je postřehnout jiným smyslem, než tím, kterému jsou vlastní: zrak – barva / sluch – zvuk / chuť – to, co chutná

b) předměty, **společné všem smyslům:**

pohyb – velikost – počet

(pohyb/klid - podoba a velikost mající rozlohu - číslo)

Teorie konsonance a disonance

- aplikovatelná na různé druhy umění

Aristotelés: O vnímání a vnímatelném: 439b:

„[...] barvy se pak mají k sobě stejným způsobem jako souzvuky tónů; ty barvy totiž, které spočívají ve správném číselném poměru, zdají se – právě tak jako souzvuky – ze všech nejpříjemnější: např. purpurová, žlutozelená a několik málo jiných takových barev; jejich počet však není velký, a to ze stejné příčiny jako u souzvuků.“

Athanasius Kircher (1601-1680)

– komplexní systém analogií a asociací mezi hudbou, barvami, světelnými odstíny a stupni jasů
(*Ars magna lucis et umbrae*, 1646, p. 67)

Později vytvořil systém asociací barev a intervalů
(*Musurgia universalis*, 1650, i, 568).

– patřil k předchůdcům vlnové teorie světla; pokus podat výklad uceleného obrazu světa ve všech jeho aspektech. Spojuje hudební intervaly s barvami:

Celý tón = černá

Malá tercie = žlutá

Kvarta = růžová

Tritonus = modrá

Oktáva = bílá

A. Kircher – asociace barev a afektivních poloh lidského hlasu

Nejnapjatější h. = šarlatově červená

Poloha h. odspoda nahoru = vzestupné odstíny modré

Hluboký a jasný h. = ohnivě červená

Jemný a klidný h. = bledě žlutý

Vysoký a jemně přerývaný h. = bílá

Silný a hluboký h. = černá

Louis Bertrand Castel - systém vztahů intervalů a barev:

- přiřadil hlavní barvy modrou, žlutou a červenou, durovému kvintakordu;
- C = modrá
- D = zelená
- E = žlutá
- F = zlatožlutá (oranžová)
- G = červená
- A = purpurová
- H = fialová

Osvícenství – oddělení druhů umění

Francouzští encyklopedisté – Diderot a d'Alembert – Kircherovu spekulaci ve své *Encyclopédie* ... (1751-72) **odmítli**.

J. J. Rousseau: *Esej o původu jazyků* (okolo 1760) - píše o falešných analogiích mezi barvami a tóny

- přísně odděluje jednotlivé oblasti smyslového vnímání: „Tak má každý smysl svoji vlastní oblast. Oblastí hudby je čas, oblastí malby je prostor.“

Goethe: *Farbenlehre*: „Barva a tón se vzájemně nedají v žádném případě srovnávat; ale oba se vztahují k vyššímu principu (Formel), z něhož se sice obě, ale přesto každá zvlášť dají odvodit.“

Vztahy mezi hudbou a barvami v 19. a 20. století

Nikolaj Andrejevič Rimskij-Korsakov

Alexander Nikolajevič Skrjabin

V. Kandinskij

Ivan Vyšněgradskij

Olivier Messiaen

a další...

N. N. Rimskij-Korsakov:

C-dur: bílá,

G-dur: zlatá do hněda,

D-dur=denní světlo, žlutavá, majestátní,

A-dur: jasná, růžová;

E-dur=safírově modrá, zářivá;

H-dur=temná, tmavěmodrá s ocelovým leskem;

Fis Dur = šedozeleň;

Dis-dur= teplá a tmavá;

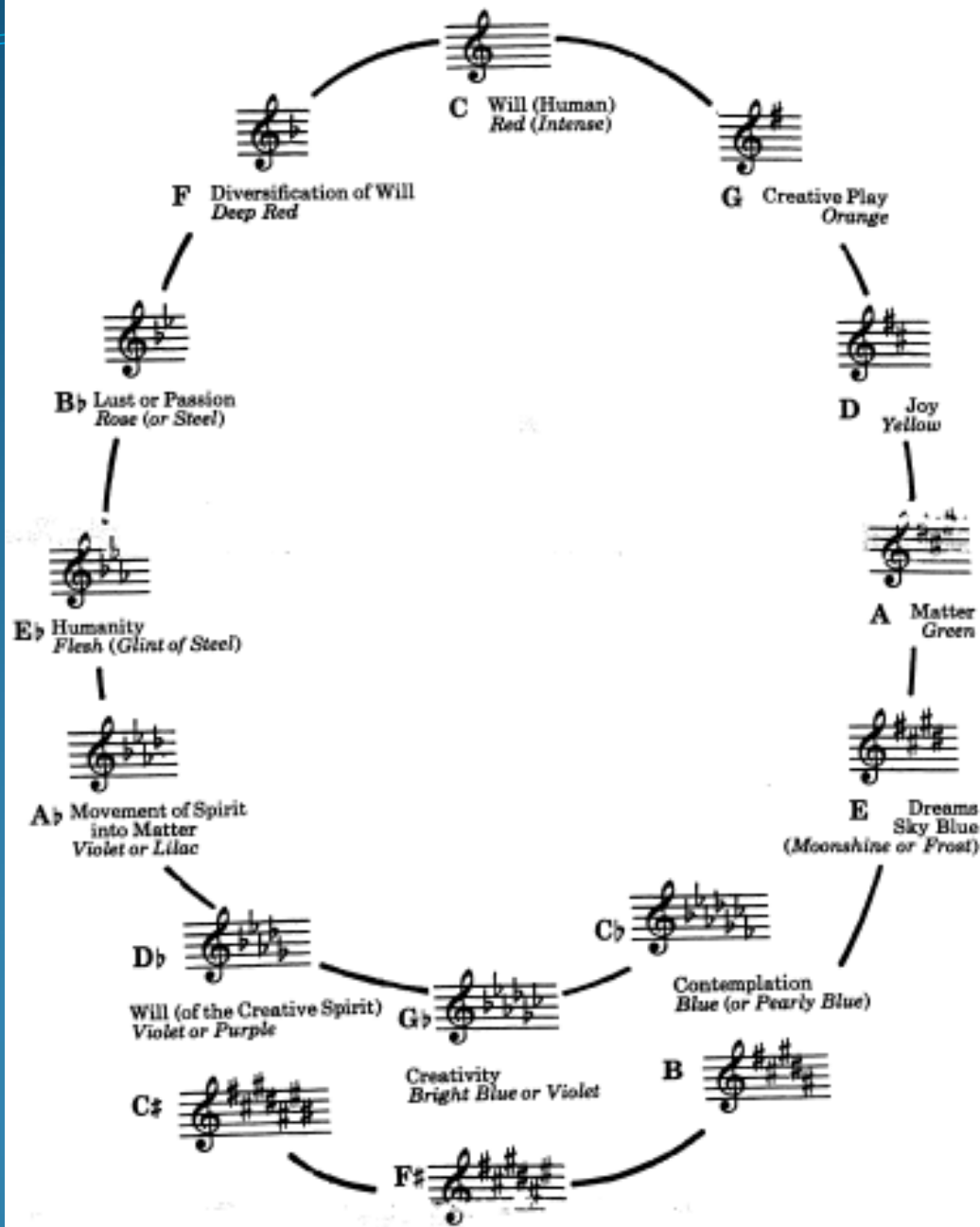
As-dur=šedofialová;

Es-dur= tmavá, temná, modrošedá;

F-dur=světle zelená (listová zeleň),

B-dur=teplá

Mollové tóniny odpovídají stejným barvám, ovšem tlumenějším odstínům.

Barevné varhany Alexandera Wallace Rimingtona

Vassilij Kandinskij, Primo acquerello astratto, 1910

Prolínání kategorií času a prostoru

- přelom 19. a 20. stol., ukazuje se, že nejsou vzájemně oddělitelné:

Příčiny:

1. rozvoj **techniky** – překonávání prostoru (**pohyb** – spojuje kategorii času a prostoru)
2. rozvoj **médií** – nová média: film (médiu spojující prostor a čas), rozhlas (vytváří virtuální prostor, heterotopie – M. Foucault)
3. rozvoj **vědy** – vývoj neeuklidovské geometrie na konci 19. stol., Einsteinova teorie relativity a její důsledky: dosud oddělené kategorie času a prostoru se spojují do jednoho čtyřrozměrného kontinua

Důsledky pro umění:

-snaha obohatit stávající druhy umění o další rozměr:

a) **výtvarné umění** (umění primárně **prostorové**) – 2 nebo 3 rozměry (malířství, sochařství) – snaha zachytit **čas** (čtvrtý rozměr)

b) **časové umění** – hudba, film – snaha ovládnout **prostor** (prostorová projekce, instalace, hudební divadlo ad.)

Umberto Eco: Čas umění (In: *O zrcadlech a jiné eseje*, s. 148)

Eco rozlišuje několik „časů“:

1. čas vyjádření:

- a) vyjádření se odehrává v čase (hudba, film, mobil)
- b) vyjádření vyžaduje čas k obzírání (socha, architektura)
- c) čas na znovusložení díla (partitura)

2. čas obsahu:

- a) čas sdělení (informel, action painting)
- b) čas sdělování (rytmus vyprávění, čas četby)

Literatura:

- Helga de la Motte-Haber. *Musik und Bildende Kunst: Von der Tonmalerei zur Klangskulptur*. Laaber: Laaber-Verlag, 1990.
- Kol. autorů. *Bildmusik: Gerhard Rühm und die Kunst der Gegenwart*. Saarbrücken: PFAU Verlag, 2007.
- Doubravová, Jarmila. *Hudba a výtvarné umění*. Studie ČSAV, č. 3. Praha: Academia, 1982.
- *Der blaue Reiter: Dokumente einer geistigen Bewegung*. Leipzig: Verlag Philipp Reclam jun., 1986.